

om aan de bestrijding ervan een gansch epistel te wijden, waardoor bijna een derde deel van den geheelen inhoud van dit „Strijdende Kerk“-nummer wordt in beslag genomen — mirabile dictu!

Welnu, wij willen wel zeggen, dat wij des heeren Viators brief heusch totaal ongevaarlijk achten, en dat we er niet aan denken, hiervoor veel ruimte in „De Reformatie“ te vragen. Niet alleen vanwege de denigrerende en hatelijke manier van schrijven, en dat n.b. van den kant van hen, die voor en na een klangzang aanheffen over den toon, ach dien toon in de vrijgemaakte kerkelijke pers.... maar vooral, omdat de heer Viator met heel zijn langen brief volkomen voorbijgaat aan de hoofdzak, door ons indertijd aan de orde gesteld en ook al meteen in het opschrift „Wie geeft verlof?“ aangeduid.

Waarom geen antwoord gegeven op de vraag, waar het hier op aankomt? Deze vraag n.l.: Wie geeft den heer Viator verlof, om al de kinderen des verbonds te beschouwen en te behandelen als dezulken, die op Gods tijd zullen deelen in de wederbarende genade des Geestes, dat wil dus zeggen: als uitverkoren kinderen?

Dit belooft ik hem: zoodra Viator of wie dan ook van zijn medestanders uit Schrift en belijdenis aan kan toonen, dat dit van Godswege mag en dus ook moet, dan ben ik de eerste, die zijn theologisch en kerkelijk standpunt zal herzien.

Tot zoolang blijf ik echter weigeren, om ook maar iets van wat ik in mijn vorig artikelje schreef, terug te nemen.

Het woord is aan Johannes Viator.

G. A. HOEKSTRA.

VERZOEK AAN MILITAIRES, DIE BINNENKORT NAAR INDIË VERTREKKEN.

In Groningen hebben wij een boekenactie gehouden, speciaal studieboeken en goede romans, voor onze militairen in Indië.

De verzending van die boeken valt echter niet mee.

Daar onze jongens steeds vragen om boeken, zoeken wij contact met officieren of militairen, die kans zien deze boeken mee te nemen op hun reis, of ons inlichtingen kunnen geven over eventuele verzending.

Wij roepen aller medewerking voor deze actie op. Correspondentie kunt U richten aan Liden de Bruijne, Eelderstraat 4, Groningen.

Het Bestuur der Jeugdcentrale, Groningen.

OPVOEDING EN ONDERWIJS

IS HANDHAVING VAN DE LEDEN VAN DE PARTIJ VAN DEN ARBEID BIJ HET CHR. ONDERWIJS EISCH EN CONSEQUENTIE DER INTERKERKELIJKE SAMENWERKING.

VI. (Slot.)

16. In de vreeze des Heeren.

Er is echter nog een reden, waarom Paulus voor misverstand ten aanzien van de woorden: „Want de liefde van Christus dringt ons“ bij de gemeente te Korinthe niet behoefde te vreezen. Zij vormen n.l. slechts een tweede motief, waarom Paulus zijn ambt vervult tot eer van God en tot heil der gemeente. In vs 11 had de apostel als eerste motief genoemd: „Wij dan, wetende den schrik des Heeren, bewegen de menschen tot het geloof“. In verband hiermede zegt Prof. Grosheide in de Korte Verkl.: „Men moet dat niet als tegenstellingen zien, eer als twee zijden van dezelfde zaak, Christus' liefde begint met de menschen te verschrikken“. (Spatieering van mij, M.).

„Met schrik des Heeren (vs 11) is in de eerste plaats bedoeld de schrik, die van den Verhoogden Heiland, voor Wiens rechterstoel wij allen moeten verschijnen, uitgaat. Christus verschrikt de menschen, die Hem als Oordeelaar leeren kennen en die schrik kan leiden tot de vrees van Zijn Naam“.

Wanneer dus Dr B. eindigt met de verklaring dat ook de aanhangers van de P. v. d. A. „begeren de kinderen op te voeden in de vreeze des Heeren“, dan willen we nog één keer luisteren naar hetgeen de dichter van Psalm 119 van deze vrees ons zegt (vs 118—121): „Gij vertreedt al degenen, die van Uwe inzettingen afwaken; want hun bedrog is leugen. Gij doet alle goddeloozen der aarde weg als schuim; daarom heb ik Uwe getuigenissen lief. Het haar mijns vleesch is te berge gerezen van verschrikking voor U, en ik heb gevreesd voor Uwe oordelen“. Deze dichter die volkomen zich verlaat op Gods belofte (vs 50, vert. Noordzij: „Dit is mijn troost in mijn ellende, dat Uw belofte mij in 't leven houdt“) maar die kent den onverbreekbaren band tusschen belofte en eisch tot gehoorzaamheid (vs 38: „Bevestig Uwe toezegging aan Uwen knecht, die Uwe vreeze toegedaan is“) weet tevens dat Gods gebod oneindig ver zich uitstrekt (vs 96: „In alle volmaaktheid heb ik een eende gezien;

maar Uw gebod is zeer wijd“). We herinneren hier wederom aan het artikel van wijlen Dr R. J. Dam, die in zijn „Schets en beoordeeling van de beginselen der „Nederlandsche Volksbeweging“ er op wees: „de Christen, verlicht door Gods Geest en voorgelicht door Zijn Woord verstaat onder de genoemde normen (waarheid, gerechtigheid, naastenliefde) iets gansch anders dan Humanist en Jood. Ook zijn er voor hem niet maar „enkele zedelijke normen“. Want ten eerste weet hij Gods gebod „zeer wijd“. Een ideologie-op-een-stuiver-tje als de N.V.B. wil (blijkbaar na-ijverig op het succes der Nationaal-socialistische) is voor hem waardeloos en erger. In de tweede plaats: de Christen kan nooit bewilligen in een boedelscheiding tusschen menschenbeschouwing en wereldbeschouwing. Niet de personalistische vraag: „Wat dunkt U van den mensch?“ is voor hem centraal, maar deze: „Wat dunkt U van den Christus?“ „en Deze is niet gekomen om den vrede te brengen, maar het zwaard, om den mensch tweedrachtig te maken“.

„Wie Hem gehoorzaamt, buigt niet alleen voor „enkele zedelijke normen“, maar allereerst voor Gods religieuze geboden, de eerste wetstafel. En zijn normen zijn geen zelfstandige grootheden (de kapitale letter, waarmede de N.V.B. gaarne haar zedelijke maatstaven aanduidt, is typeerend!), maar wilsbepalingen van een transcendent God“).

Daarom kunnen de leeraren die de beginselen van de P. v. d. A. aanhangen onze kinderen, of liever de kinderen des Verbonds, niet „opvoeden in de vreeze des Heeren“ wanneer tegelijk van hen geldt, dat zij, zooals Dr B. het formuleert: „van de betekenis van Gods wet voor het politieke en sociale leven een andere opvatting hebben dan de meerderheid“ of dat zij zooals Paulus het gedreven door de liefde van Christus, d.w.z. door de vurige begeerte, hen door den schrik des Heeren te bewegen tot het geloof, tot dezulken zegt: afgoden brengen in den tempel Gods.

Want van die kinderen des Verbonds gelden de beloften die Paulus daarop laat volgen, dat God gezegd heeft: „Ik zal in hen wonen, en ik zal onder hen wandelen; en ik zal hun God zijn, zij zullen mij een volk zijn“ (2 Kor. 6: 16).

Deze rijke beloften des Verbonds moeten geduriglijk aan de kinderen des Verbonds worden gepredikt. Zij moeten worden gesterkt, doordat men hen wijst op hun rijkdom, dat zij in alle omstandigheden des levens het mogen weten, dat God hun dit gezegd heeft. Maar niet minder geldt, dat zij het moeten weten, en daarom moeten zij ook worden vermaand. Want evenals door den dichter van Ps 119, wordt ook door Paulus onherroepelijk aan het wijzen op deze beloften verbonden de oproep tot het bewaren van des Heeren geboden: „D a a r o m (vs 17) gaat uit het midden van hen (de ongeloovigen), en scheidt u af, zegt de Heere, en raakt niet aan hetgeen onrein is, en ik zal ulieden aannemen“.

En ik zal ulieden aannemen. Met deze rijkere openbaring van wat God belooft, wordt de oproep tot verbondsghehoorzaamheid besloten. Dat moeten de kinderen des Verbonds leeren, dat de inwoning Gods in Zijn volk eischt, dat het zich verre houdt van elke verontreiniging, maar ook dat betooning der gehoorzaamheid en het wandelen in de wegen des Heeren een rijkere openbaring van Gods liefde tengevolge heeft: „en ik zal ulieden aannemen. En ik zal u tot een Vader zijn en gij zult mij tot zonen en dochteren zijn, zegt de Heere, de Almachtige“.

In dit verband willen we met nadruk uitspreken, dat we de verklaring van Prof. Grosheide in de K.V. niet tot de onze maken, als hij zegt: „E n i k z a l u a a n n e m e n enz. zullen we niet mogen verstaan in den zin van: als gij u verre houdt van de heidenen, zal ik u aannemen. Dat kan daarom niet; omdat deze woorden zakelijk hetzelfde zeggen als in het eerste deel van de aanhaling reeds stond uitgedrukt, terwijl er bovendien op mag worden gewezen, dat deze woorden aan een geheel andere plaats van het Oude Testament zijn ontleend dan de vorige, d.w.z. in het Oude Testament zelf is er geen onderling verband. Het is veeleer zóó, uit de inwoning Gods in Zijn volk volgt, dat het volk zich heeft af te zonderen, maar ook dat de Heere het aanvaardt. Immers aannemen is aanvaarden als het Zijne“.

Aldus Prof. Grosheide. Wij zijn van meening, dat uit de inwoning Gods in Zijn volk niet twee dingen volgen: een afzonderingsplicht van Zijn volk „maar ook“ een aanvaardingsregel van den Heere. Integendeel, deze inwoning Gods eischt afzondering en alleen in dien weg kan en zal God dat volk als het Zijne aanvaarden en de leden van dat volk Zijn „zonen en dochteren“ noemen.

En wat betreft het feit, dat er „in het Oude Testament zelf geen onderling verband is“, zij gewezen op de wijze, waarop Petrus in Hand. 1: 20 een woord uit Psalm 69 verbindt met een woord uit Psalm 109. Hier van schrijft Prof. Grosheide zelf: „Wij moeten aannemen, dat de Heilige Geest Petrus bij de combinatie heeft geleid“). Welnu, zoo gelooven wij ook, dat Paulus door den Geest Gods gedreven deze Schriftplaatsen in verband stelt met den eisch tot en de vervulling van de Verbondsghehoorzaamheid.

1) Opgenomen in „De Reformatie“ van 27 Juli 1946.

2) In zijn commentaar, Handelingen I, p. 37, noot 1, Bottenburg, 1942.

Zóó verstaan klemt meer dan bij de door Prof. Grosheide blijkbaar reeds toen verdedigde zienswijze, die thans in overigens varieerende formules met synodaal gezag is bekleed, hetgeen hij vervolgens in de Korte Verkl. opmerkt: „Omdat er verbonds beloften zijn, zegt Paulus, wordt er ook verbondsghehoorzaamheid geëischt“, en wel bij hoofdstuk 7: 1, waarmede Paulus deze pericop besluit: „Dewijl wij dan deze beloften hebben, geliefden! laat ons onszelf reinigen van alle besmetting des vleesches en des geestes, voleindigende de heiligmaking in de vreeze Gods“.

Zoo wijst dus Paulus na de verkondiging van de beloften Gods terug naar 5: 11 („den schrik des Heeren“). Hoe rijker de belofte, des te dringender de eisch tot gehoorzaamheid. „In de vreeze Gods“ houdt volgens Prof. Grosheide³⁾ praktisch in: „in gehoorzaamheid aan de wet Gods, wat rein en onrein, wat heilig en onheilig is, bepaalt niet de mensch“ — dus niet de humanist in zijn van God zich onafhankelijk wanen den hoogmoed, noch ook de Christen „die een andere opvatting heeft dan de meerderheid“ — maar alleen God“.

Kampen.

H. M. MULDER.

3) In zijn commentaar, p. 244, Bottenburg, 1939.

DE DOORBRAAK EN DE NIEUWE VEREENIGING OP HET TERREIN VAN HET CHRISTELIJK ONDERWIJS.

II.

Ik kom tot de onderwijzers.

Ik herinner me mijn eerste school, een tweemans-schooltje. Toen was er nog geen financiële gelijkstelling. Levendig herinner ik me nog, dat men mij vertelde dat één der Bestuursleden f1200 had gegeven voor den bouw van de school.

Nu, dat bestuurslid heb ik later leeren kennen. Een eenvoudig boertje, dat zich geen enkele weelde veroorloofde. En hij legde f1200 op tafel in een tijd — 't was even vóór den eersten wereldoorlog — toen het geld nog waarde had. Wat heb ik het benauid gehad! Ik dacht: „Als de menschen zóó hebben willen offeren om hun kinderen in de gelegenheid te stellen Christelijk onderwijs te ontvangen, dan zal het onderwijs, dat ik geef aan hooge eischen moeten voldoen, dan zal het echt christelijk moeten zijn.“

En ik beefde bij de gedachte of ik niet te licht zou worden bevonden.

Naderhand kwam de gelijkstelling.

We kregen schoolpaleizen, betaald door de gemeente. We ontvingen hogere salarissen, betaald door — het Rijk.

De band met het Schoolbestuur werd losser.

We voelden ons meer ambtenaar.

En wat kwam er van ons streven om voort te bouwen op het fundament onzer vadersen?

Om de Christelijke beginselen te doen doorwerken bij alle vakken van onderwijs?

Zijn we wel verder gekomen?

En hoe staat het met het gehalte van ons corps? Onderscheiden onderwijzers in de Chr. School zijn socialist of, zooals we tegenwoordig zeggen, lid van de P. v. d. A.

Wonderlijke dingen geeft onze tijd te zien.

Leden van de P. v. d. A. zitten op den eersten rang in onze gelederen. Is dat doorbraak of niet! Als de beruchte vijfde colonne van vóór den tweeden wereldoorlog werken ze om 't hardst teneinde den innerlijken weerstand in onze kringen te breken. Ze worden maar niet geduld, ze worden ontzien onder de schoonschijnende leus: „Wij moeten één zijn, één in onzen strijd tegen den gezamenlijken vijand en ze zien niet, dat de vijand naast hen staat, dat hij al de poort is binnengedrongen. Het schijnt, dat men ziende blind geworden is.

Je wordt meewarig aangekeken, als je zulke dingen zegt en men gaat over tot de orde van den dag. Hier en daar is er een enkeling, die je gelijk geeft, maar wie raakt er nog in vuur voor de zaak van het onderwijs? Is de fut er uit bij ons?

Wiegen de vette salarissen, die in het vooruitzicht worden gesteld, ons in slaap?

Beminnen we al te zeer de rust en zijn we verdoofd geworden door haar zoetheid?

Wat is dat voor een geest, die onder ons rondwaart? Zijn we misschien nóch koud, nóch heet? Vinden we alles dan goed, als we onze persoonlijke rust maar kunnen houden? Waar moet dat heen!

Men roemt op het aantal!

8000 en meer zijn lid van „De Groote“.

„We naderen de 10.000“, schrijft men.

„Wat krijgt no. 10.000, die zich laat inschrijven?“ zou ik willen vragen, „zou het geen aanbeveling verdienen hen, die één of meer nieuwe leden aanwerven, een of ander boekwerk te geven? Dat zou de actie nog wat verlevendigen“.

„O“, zegt er misschien één, „u is jaloersch, omdat „De Groote“ in weerwil van alle kritiek toch maar gestadig in ledental toeneemt“. U vergist zich. Ik zou me zeer over den groei van „De Groote“ verheugen, als het maar een gezonde groei was.

Er zitten daar tal van leden, die er niet thuis horen. En de gevolgen blijven niet uit.

t Op
Vergad
Het
pardon
zitting-
„De Ne
U me
In de
van Wa
jeugd
zijn, da
het Kon
duidelij
Me
in de t
Het
ook vo
werk d
Al m
Tot z
Al m
m.l. ge
oordele
En v
numme
woord
klaarbo
Ik le
„Wat
beginne
met de
nen ma
De k
zeggen
De an
len. Zo
week (n
„doen“
zoo dik
Comr
Een
Hij
lijnen u
N. T.
dere in
Predi
den doc
is „Pre
aanvech
ben“, e
hij? Dit
dender
voorrec
Tot z
Vindt
Wat
Dogmat
Wat hij
ziner g
Het w
Vindt
Met z
voed“.
Ik ver
zijn om
meer be
worden

S.S.R.
FORM

Amice
U heb
om mij
De taak
univers
Ieder,
knippen
teel bev
in het le
noemen
Die
den stri
Gereform
scheuring
ook and
over hee
de aand
van die
thianisme
de gerefo
(om nu s
figuren
elkaar u
schap va
volle ov
al zoude
daarom
zouden
Deze
zinning

1) Toes
vrijgema

door Prof. Gros-
zienswijze, die
es met synodaal
ms in de Korte
eloften zijn,
gehoorzaamheid
aarmede Paulus
n deze beloften
einigen van alle
s, voleindigende

iging van de be-
len schrik des
e dringender de
ze Gods" houdt
in: „In geboor-
en onrein, wat
mensch" — dus
h onafhankelijk
hristen „die
oederheid" —

I. M. MULDER.
burg, 1939.

HUWE VER- VAN HET

een tweemans-
anciële gelijk-
g, dat men mij
1200 had gege-
ven kennen. Een
ele weelde ver-
l in een tijd —
oorlog — toen
k het benauid
zoo hebben wil-
genheid te stel-
n, dan zal het
en moeten vol-
en zijn,
k niet te licht

oor de gemeen-
staald door —
losser.

a voort te bou-
en doorwerken

van ons corps"
hr, School zijn
ig zeggen, lid

e zien.
in eersten rang
af niet! Als de
weeden wereld-
den innerlijken
e worden maar
de schoonschij-
in onzen strijd
en niet, dat de
oort is binnen-
e blind gewor-

je zulke din-
van den dag.
je gelijk geeft,
e zaak van het

et vooruitzicht

a zijn we ver-
ons rondwaart!
et? Vinden we
ijke rust maar

e".
en.
t inschrijven?"
nbeveling ver-
ten aanwerven,
t zou de actie

jaloersch, om-
e kritiek toch
U vergist zich.
„De Groote"
roei was.
niet thuis hoo-

* Optreden van Dr van Niftrik op de Algemeene
Vergadering van '45 ligt nog vers in 't geheugen.
Het toetreden van „De Groote" tot het Anov,
pardon Anov, volgde. En „Korte Hemmen" en het
zitting-nemen van onze mensen in de Redactie van
„De Nederlandsche School".

U moet onze vakbladen eens inzien!
In één ervan las ik een recensie over „De jeugd
van West-Europa". Hier volgt ze: „De visie op de
jeugd lijkt ons raak, de toon is positief, kan het ook
zijn, dat de eisch der bekeering, die aan de komst van
het Koninkrijk der Hemelen vooraf dient te gaan, wat
duidelijker gesteld diende te worden.

Maar misschien is dit een kwestie van „vertaling"
in de taal der jongeren.

Het boekje is het lezen en overdenken zeker waard,
ook voor hen, die zelf de jeugd ontwassen, in hun
werk dagelijks met jongeren hebben om te gaan.

Al met al een opmerkenswaardige verschijning".

Tot zoover de recensie.
Al met al een zeer behoorlijke aanbeveling van dit
m.i. gewaardijde boekje, dat ik onlangs in dit blad be-
oordeelde.

En verder, Ik doe maar een greep uit één enkel
nummer van een onzer schoolbladen, waarvan het
woord Christelijk in den naam meer en meer onver-
klaarbaar wordt.

Ik lees daar:
„Wat zoudt U ervan denken om Maandagmorgen te
beginnen met gebed en Zaterdags te eindigen? En dan
met de heele school. Men zou dan een splitsing kun-
nen maken tusschen grooten en kleintjes.

De kinderen uit meelevende gezinnen (mag ik 't zoo
zeggen?) krijgen thuis hun portie wel.

De anderen? Er zitten veel heidentjes op onze scho-
len. Zou een spontaan, warm gebed, tweemaal in de
week (telkens door een andere leerkracht) niet meer
„doen" dan 't dagelijksch geraffel, waaraan we ons
zoo dikwijls schuldig maken?"

Commentaar lijkt me overbodig.

Een ander behandelt „Prediker".

Hij schrijft o.m.: „Het O. T. loopt in verschillende
lijnen uit. Eén daarvan vindt zijn voortzetting in het
N. T., een andere in den Talmud der Joden, een an-
dere in den Islam.

Prediker zegt, dat de levende veel voor heeft op
den doode, n.l. dat hij besef heeft, dat hij weet. Hier
is „Prediker" een voorlooper van Descartes met zijn
aanvechtbare definitie van leven: „Ik denk, dus: Ik
ben", cogito ergo sum. De levende weet. Wat weet
hij? Dit: dat hij sterven moet. Kan men het met an-
dender sarcasme uitspreken, welk een bedenkelijk
voordeel het voor een levende is, wat hij weet?".....

Tot zoover dit citaat.

Vindt U zulk schrijven ondermijnd of niet?

Wat zegt Dr van Niftrik ook weer in zijn „Kleine
Dogmatiek"? O, ja, de Bijbel is een menschelek boek.
Wat hij daarmee bedoelt, wordt wel duidelijk als een
zijner geestverwanten Prediker mishandelt.

Het waren maar enkele grepen, die ik deed.

Vindt U het niet ontstellend?

Met zulken kost worden onze Chr. onderwijzers „ge-
voed". Of moet ik zeggen vergiftigd?

Ik vermoed, dat de aangehaalde citaten voldoende
zijn om U ervan te overtuigen, dat de doorbraak niet
meer behoeft te komen, maar dat ze al een feit ge-
worden is.

K. v. H.

S.S.R. EN DE GRONDSLAG DER DRIE FORMULIEREN.1)

Amicae, amiceque!

U hebt het mij vanavond niet gemakkelijk gemaakt,
om mij in dezen tijd te verzoeken te spreken over:
De taak van den Gereformeerden student aan de Rijks-
universiteiten en aan de V.U.

Ieder, die zijn oogen niet wil lens en wetens toe wil
knijpen voor de werkelijkheid, waarin wij ons momen-
teel bevinden, weet welke moeilijkheden zich voordoen
in het leven van de studenten, die zich „gereformeerd"
noemen en willen blijven noemen.

Die moeilijkheden houden vooral verband met
den strijd, die de laatste jaren op het erf van de
Gereformeerde Kerken gewoed heeft en die tot een
scheuring in die kerken geleid heeft. Zeker, daar zijn
ook andere moeilijkheden in het S.S.R.-leven, waar-
over heel weinig gesproken wordt en die toch ten volle
de aandacht verdienen; ik denk b.v. aan de positie
van die studenten in S.S.R., die welbewust het Bar-
thianisme aanvaarden. Wie van overtuiging is, dat
de gereformeerde belijdenis en de leer van Karl Barth
(om nu alleen maar hem als een der meest prominente
figuren te noemen) elkaar niet verdragen, maar
elkaar uitsluiten, zal ertoe moeten komen het lidmaat-
schap van S.S.R. te weigeren aan studenten, die uit
volle overtuiging aanhangers van die leer zijn; óók
al zouden zij meenen, dat zij desondanks, of ook: juist
daarom ten volle de 3 formulieren van eenigheid
zouden kunnen onderteekenen.

Deze moeilijkheden, die ons vanavond mede tot be-
spinning roepen, zijn in hoofdzaak te wijten aan de

1) Toespraak, gehouden te Kampen op het congres van
„vrijgemaakte" studenten, 10 April 1947.

bekende besluiten, genomen door de synode der Geref.
Kerken in 1942 en die sindsdien door volgende synoden
gehandhaafd zijn en wier uitvoering geleid heeft tot:
de uiterste konsekwentie van afzetting uit bijzondere
ambten en afsnijding van de gemeenschap der heiligen.

Ik wil U even, voor velen uwer mogelijk overbodig,
de diepte van het conflict voor den geest halen.

Toen Prof. Schilder in 1943 en begin 1944 zijn strijd
streed, met de beperkte middelen, die hem toen ten
dienste stonden, voor de zuivere toepassing van het
gereformeerde kerkrecht, tegen de verkrachting van
dit kerkrecht op essentiële punten; voor het behoud
van het gereformeerde karakter van de regering der
kerk, heeft de synode officieel geconstateerd en dit,
met de middelen, die haar toentertijd ten dienste ston-
den, zooveel mogelijk den volke bekend gemaakt (ook
het niet-gereformeerde volk, getuige uitvoerige mede-
deelingen in de „Standaard"), dat Prof. Schilder
schuldig was aan de zonde van openbare scheur-
making, zooals die in de art. 79 en 80 K.O. genoemd
wordt; en aan de zonde, die in het Avondmaalsfor-
mulier omschreven wordt als het begeeren aan te
richten van secte en miltierij in de kerken..... Ieder,
die het Avondmaalsformulier kent, weet, dat aan zoo
iemand aangezegd moet worden, zoolang hij in zulke
zonde blijft, dat hij geen deel heeft in het Rijk van
Christus en dat hij zich van de spijze des Avondmaals
dient te onthouden, opdat zijn gericht en verdoemenis
niet des te zwaarder worden; want Christus heeft
deze spijze alleen voor zijn geloovigen ver-
ordeneerd!

U zult U mogelijk nog herinneren, hoe echter de
synode aan den kerkeraad van Kampen, op zijn
schrijven berichtte, dat het niet naar bedoeling geweest
was aan dien kerkeraad te adviseeren, Prof. Schilder
ook inderdaad van het Avondmaal te weren.

Hier stoten wij op de eerste onklarheid in deze
procedure. Immers, als de Kerk (en deze synode
trachtte juist de stelling ingang te doen vinden, dat
de synode niets anders is dan de kerken, wat de synode
besluit en constateert, besluiten en constateeren de
kerken!), als de kerk dus deze zonde officieel, amb-
telijk constateert (en U weet, hoe deze synode vol-
houdt, dat synodeleden qua synodelid bekleed zijn met
ambtsmacht van Christus!); ik zeide, als de kerk,
officieel, ambtelijk deze zonde bij een lid der kerk con-
stateert, dan is er geen andere mogelijkheid, dan dat
die kerk aan zoo iemand ambtelijk aanzegt, dat hij
zich van de spijze des avondmaals heeft te onthouden;
zou zulk een kerk dat niet doen, dan één van beiden:
dan is zij ontrouw in het uitvoeren van de tucht, dan
laat zij de zonde ongestraft voortwoekeren in de kerk;
of zij erkent feitelijk, dat haar oordeel te ver ging;
dat zij een oordeel geveld had, dat zij niet had mogen
vellen. Maar aan dient zulk een kerk ook oogenblik-
kelijk zulk een oordeel te herroepen en zoo zij het reeds
publiek gemaakt heeft, publiek te herroepen.

Een andere mogelijkheid is er niet.

Edoch, tot nog toe is geen van beiden geschied.

Nu staat dit oordeel niet op zichzelf.

Prof. Schilder stond in zijn meening, die tot deze
veroordeeling leidde, niet alleen; integendeel, tienduiz-
enden in den lande waren het uit volle overtuiging met
hem eens en hebben, zij het op kleiner formaat, den
strijd gestreden, dien hij gestreden heeft. Het zal
zonder meer duidelijk zijn, dat dan ook denzulk het-
zelfde synodale oordeel moet treffen. Immers, gelijke
zonde, gelijk oordeel.

Over allen, die zich nu vrij gemaakt hebben van de
besluiten der genoemde synoden, ligt dus het synodale
officieel kerkelijke oordeel, in den Naam des Heeren,
uitsproken, dat zij, zoolang zij in zulke zonde blijven
liggen, geen deel in het Rijk van Christus hebben en
dat hun gericht en verdoemenis zeker zijn; en dat
de spijs en drank, die Christus alleen voor zijn gelo-
ovigen verordeneerd heeft, niet voor hen is. In sommige
plaatsen, ik noem Leiden en Delft, is de kerkeraad er
dan ook toe overgegaan, enkele bezwaarden van het
avondmaal af te houden. Kerkeraden, die konsekwenter
waren dan de synode.

Nu heeft een latere synode vier kerken, deze men-
schen, over wie zij dus in wezen volhield, dat zij
begeeren de kerk te verscheuren, aangesproken
als broeders; wat natuurlijk alleen zin heeft als zij
daarmee bedoelt: broeders in den Heere.

Hoe nu?

Wij moeten aannemen, dat de synode meent, wat zij
officieel op papier zet. Maar dan kom ik er niet uit.
Dan staat daar nog altijd op het kerkelijk papier:
niet-deelgenoot in het Rijk van Christus en.....
broeder in den Heere! Twee hoedanigheden, die elkaar
absoluut uitsluiten.

Nu zou men kunnen vragen: is de synode zich deze
tegenspraak wel bewust? Ik meen van ja. Verschillen-
de synodeleden volgen nog geregeld de bladen van
vrijgemaakte zijde; welnu, dan zijn zij dienaangaande
voldoende ingelicht; bovendien heeft de buitengewone
synode van begin 1946 zich speciaal bezig moeten
houden met de al of niet rechtmatigheid van de tucht-
oefening over Prof. Schilder; ten overvloede lag nog
een officieel Getuigenis en Gravamen van 21 Friesche

predikanten op de Zwolsche synode van Sept. 1946.
Men kan dus niet volhouden: de synode weet van dit
alles niets af. Zij weet heel goed, dat hier tegenpraak
in haar uitspraken en adviezen geconstateerd is.
Bovendien, door den brief van den Kamper kerkeraad
waarin deze berichtte, dat hij Prof. Schilder niet van
het Avondmaal af wilde houden, was de synode zoo
direct mogelijk geplaatst voor de konsekwenties van
haar uitspraak.

Ik moet dus concluderen: zij houdt welbewust vol,
zoowel het een als het ander; zoowel het: gij zijt een
vijand des Heeren als: gij zijt een vriend des Heeren!

Gaan wij nu van de synode over tot de kerkleden,
dan zijn er kerkleden, die alles, wat die synoden ge-
daan hebben welbewust onderschrijven; ik denk b.v.
aan den te Leiden beroepen studentenpredikant, Ds
Torenvliet; er zijn verder kerkleden, die zich met wal-
ging afgewend hebben van deze kerkelijke politiek en
die kerkelijk gedesillusioneerd geworden zijn; ik denk
aan den S.S.R.-relinist Mr Bouman; er zijn kerkleden,
die van de zaken wel zoo ongeveer op de hoogte zijn,
die het er niet mee eens zijn; die het zelfs min of
meer eens zijn met de vrijgemaakten, maar die niet,
zooals zij dat noemen; met de kerk willen breken en
er zich nu toe bepalen eigenlijk alles, wat die synoden
besloten hebben, rustig te saboteren; die ook wel
eens bij de vrijgemaakte kerken, als dat zoo eens uit-
komt; maar die, wat ook in hun oogen onrecht is,
ongehinderd laten voortbestaan; eigenlijk behooren zij
ook tot de kerkelijk gedesillusioneerden. Dan is er nog
een groote groep, die den heelen strijd heelemaal niet
heeft meegeleefd; die wel gehoord hebben, dat er heel
wat te doen is geweest, maar die hun volle vertrouwen
blindelings blijven schenken aan de hun welbekende
voormannen en die zich volkomen laten leiden door
wat de meerderheid besluit. En eindelijk is er nog een
groep mensen, die aan den buitenkant van de gere-
formeerde kerken leeft, wien dit alles heelemaal niet
interesseert, die de belijdenis der kerk niet meer lief-
heeft, en die in de verste verte niet meer weet, wat
de inhoud van die belijdenis is, die „protestant" is;
d.w.z. niet-Roomsch en ook niet heelemaal heidensch.

Uit zulke zeer uiteenlopende gezinnen nu worden
gerecruteerd de leden der S.S.R.

En deze zelfde geesteshoudingen zien wij dan ook
onder de S.S.R.-leden.

Van fel-pro en fel-contra tot het meest indifferente
toe.

De moeilijkheden nu zullen, over het algemeen ge-
nomen, niet aanhangig gemaakt worden door de in-
differenten, maar door degenen, die een positief stand-
punt innemen, hetzij pro, hetzij contra; soms ook door
de saboteurs, die er over het algemeen bezwaar tegen
maken, DAT de zaken aanhangig gemaakt worden.

Tot nog toe schuwt men van officiële S.S.R.-zijde
(en ik heb nu vooral het oog op de Relinisten) deze
zaak ronduit aan de orde te stellen. Bouman schreef
in het laatste Libertasnummer, dat „het kerkelijk
standpunt der leden er beschouwd wordt als een aan-
gelegenheid van zulver persoonlijke aard, waar de
S.S.R. als Organisatie zich buiten houdt". Zou zij dit
niet doen, dan zou zij „alzo welbewust aansturen op
zelfmoord".

De vraag is echter gewettigd, of Bouman in deze
zinsnede wel de diepte van het conflict raakt. Als we
het hebben over „het kerkelijk standpunt" der leden,
dan zijn we geneigd alleen maar hieraan te denken:
is hij uit overtuiging Gereformerd, of Christelijk
Gereformerd of lid van de Hervormde Kerk? En
hoewel wij die kerkelijke verschillen niet moeten min-
achten, vooral als wij er op letten, op welke gronden
iemand lid meent te moeten zijn van een bepaalde
kerk, zoo moeten wij toch wel in het oog vatten, dat
hier heel wat diepers aan het werk is, n.l. het elkaar
in- of buitensluiten uit het Koninkrijk Gods! Wij
kunnen er over debatteren, avonden vol, of de Chris-
telijk Gereformeerde Kerk, of dat de Gereformeerde
Kerken, de ware, wettige kerk van Jezus Christus
zijn, wij spreken hierin geen oordeel uit over den staat
van die leden der kerken voor God. Integendeel, wij
nemen volgaarne aan, dat ook in andere „kerken" dan
in die, welke wij op goede gronden gelooven de ware,
de wettige kerk te zijn, ware geloovigen zijn; die God
de Heere dus uitverkoren heeft, om eeuwig bij Hem
te wonen. Maar hier is iets gaande, dat deze zaak wel
in twijfel trekt; ja in den strijd, die nu gevoerd is,
wordt nog steeds op officieel kerkelijk papier vol-
gehouden: gij hebt, zoolang gij zóó blijft geen deel
in het Rijk van Christus.

En dit nu bedreigt de samenwerking in een orga-
nisatie als de S.S.R. in ongemeene mate.

De S.S.R. wil in wezen, zooals zij dat noemt „inter-
kerkelijk" zijn; een m.i. onjuiste wijze van uitdrukken.
Als wij het toch met de belijdenis nauw nemen, kan
er alleen maar „interkerkelijkheid" zijn in den zin
van classicale en synodale vergaderingen. Dat zijn
vergaderingen van ware kerken; die vergaderingen
zijn in den zuiveren zin der belijdenis „interkerkelijk".
De belijdenis kent echter niet het bestaan van 2 of
meer ware kerken in één en dezelfde plaats of land-

streek; van die kan er volgens de belijdenis maar hoogstens één Kerk zijn; de andere zijn secten, die zich met den naam der kerk versieren. Een „inter-sectarische” houding zou hier dus mogelijk zijn; een „interkerkelijke” niet. Wat men in S.S.R. natuurlijk bedoelt is dit, dat men, tot het bereiken van een bepaald doel, n.l. den opbouw van een christelijk studentenleven en een christelijk wetenschappelijk arbeid, verbinding, samenwerking zoekt, met hen, die men ook meent te moeten houden voor ware geloovigen.

Wil men, dan zou men zulk een vereeniging beter niet een „interkerkelijke”, maar wél een niet-kerkelijke, christelijke organisatie kunnen noemen.

Wanneer wij de zaak zóó stellen, komt direct de vraag op: is het mogelijk het christelijke los te maken van het kerkelijke? En indien het al mogelijk is, is het ook geoorloofd?

Dat het mogelijk is, valt m.i. geen moment te ontkennen. Ook de belijdenis gaat hiervan uit. Als art. 28 den eisch stelt, dat de geloovigen zich af te scheiden hebben van degenen, die niet van de Kerk zijn, dan onderstelt dit reeds de mogelijkheid, dat er ware geloovigen zijn, die hier op aarde op een bepaald moment van hun leven geen lid zijn van de kerk. Ja, het is zelfs mogelijk, dat er ware geloovigen zijn, die hier op aarde gedurende hun geheele leven geen lid zijn van de Kerk van Jezus Christus, die zich hier op aarde niet voegen tot deze vergadering dergenen, die zalig worden, welke vergadering hier op aarde altijd een bepaald adres heeft in ietere plaats; en die pas in hun sterven door God Zelfen gevoegd worden bij de Vergadering, buiten welke geen zaligheid is.

Mogelijk is het dus; maar is het ook geoorloofd? De belijdenis zegt heel duidelijk: neen! Het is het ambt aller geloovigen om zich te voegen tot deze Vergadering, hetzij op wat plaats, dat God ze gesteld heeft.

Ieder geloovige, ook iedere geloovige student aan een onzer Rijksuniversiteiten, heeft dus de plicht, zich te voegen bij de wettige Kerk van zijn woonplaats. En het is en blijft altijd onze christenplicht, onze plicht als naaste (denk aan de gelijkenis van den barmhartigen Samaritaan en aan die van het verloren schaap!) om onzen medestudent, die zich niet voegt bij de wettige kerk van Christus, op te wekken en te vermanen, dit wél te doen. Door de hoopeloze verdeeldheid van het kerkelijke leven, is er over de geloovigen gekomen een soort stemming van moedeloosheid; het is onbegonnen werk te gaan arbeiden aan de eenheid van de kerk; het haalt toch niets uit. Mede onder invloed daarvan heeft zich mogelijk ook ontwikkeld de pluriformiteitstheorie der kerk, welke het vermanen om tot kerkelijke eenheid te komen, zóó mogelijk nog meer lam legde. Er is gekomen een soort kerkelijk indifferentisme. Men is en men blijft nu eenmaal, als zich geen groote moeilijkheden voordoen, als bijv. een huwelijk met iemand uit een andere kerk, lid van de kerk, waarin men geboren en gedoopt wordt. Maar de spanning, die er gelegen is en steeds moet blijven in het betrachten van het ambt aller geloovigen, welke de ware, de wettige kerk zij, is er bij velen grondig uit. De kerk staat in het leven van vele geloovigen niet slechts op de tweede plaats, maar op de zooveelste plaats; ergens heel achteraan. Alleen bij kerkelijke conflicten vlamt bij sommigen nog eens wat hartstocht op.

Dit is een toestand, die onder geen beding zóó mag blijven. Ik wees er in Libertas reeds op: als Christus de kerk den naam geeft van Zijn eigen Lichaam, een naam, dien Hij aan geen enkele andere instantie of organisatie geeft, dan wijst dit er wél op, dat in Zijn oog de kerk een van de belangrijkste dingen is; en moet zijn in het geloofsleven van ieder christen.

Daarom mag het debat, wilt ge, het gesprek over de kerk, niet iets blijven, waar men geen interesse voor heeft, dat men vervelend vindt, dat men ongeestelijk vindt, en wat dies meer zij! In een waarachtige christelijke samenleving moet altijd de spanning aangaande de wettigheid van de kerk, waar men lid van is, levendig blijven.

Ook een niet-kerkelijke organisatie, die zich christelijk wil blijven noemen op gerechtvaardigde gronden, die zich b.v. baseert op den Bijbel, die het christelijk leven onder haar leden wil bevorderen, mag nooit het debat over de wettigheid van de kerk tegenstaan.

Natuurlijk wijst zulk een debat op een gebrokenheid in het christelijke leven; een gebrokenheid, die wij niet kunnen ontkennen, om de heel eenvoudige reden, dat die er is. Alleen vereenigingen, die bestaan uit leden van slechts één kerkgenootschap, zullen zulke debatten onderling niet behoeven; een vereeniging van Roomsche studenten zal de wettigheid der Roomsche kerk allicht als grondstelling aanvaarden; zulk een vereeniging zal vanuit die grondstelling kunnen gaan bouwen aan het Roomsche studentenleven; zulk een vereeniging zal allicht ook innerlijk veel sterker zijn.

Zulk een vereeniging is de S.S.R. niet. Deze wil haar leden recruteeren alleen uit de kringen, die de gereformeerde belijdenis zijn toegedaan, maar waarvan de belijders lid zijn van verschillende, nog al uiteenlopende kerkgenootschappen.

P. JASPERSE

UIT DE BUITENLANDSCHE KERKEN

UIT AMERIKA. VIII.

Wie uit Nederland in Amerika komend, daar een poosje meeleeft wordt telkens getroffen door een zekere oppervlakkigheid, welke het amerikaansche leven in schier elk opzicht openbaart.

Dat geldt ook van het vereenigingsleven, het organisatieleven van de jeugd en van mannen- en vrouwenvereenigingen.

Zoo is het b.v. nergens de gewoonte om de onderwerpen die men behandelen wil door een inleider te laten inleiden. Men komt samen, bijna steeds onder leiding van den plaatselijken predikant, die zoowel de vergaderingen van de vrouwen- als van de mannenvereenigingen te leiden heeft, een Schriftgedeelte wordt gelezen en daarover begint men dan maar, geheel onvoorbereid te praten.

Wel is er een bond van mannenvereenigingen, die een soort van leidraden uitgeeft voor Schriftstudie, maar van eenige methodiek daarbij is geen sprake. Er worden een paar algemeene opmerkingen gemaakt en verder wat vragen gesteld en overigens moet ieder er maar het zijne van denken. Elke opinie is welkome en ik heb het nog nooit meegemaakt, dat de voorzitter aan het einde der bespreking een conclusie trok. De vereeniging die ik verschillende malen bezocht heb behandelde den brief aan de Hebreëen. Daarmee was men al een heelen tijd bezig, ingevolge de leidraden van den Bond, die tekst voor tekst deze stof behandelt. Er wordt slechts om de veertien dagen vergaderd en op die manier kan men jarenlang bezig zijn met de bespreking van een Bijbelboek. Het verloopt dan ook meer in een tekst- dan in een Schriftbespreking. Men ziet tenslotte door de boomen het bosch niet meer. Van eenig verband tusschen bepaalde tekstgroepen heb ik niets kunnen bespeuren, en nog minder van een begrip en vasthouden van den geheelen brief, dien de Apostel schreef aan de Joden. Het laatste wat ik meemaakte was de bespreking van Hebreëen elf, de „galerij der geloofshelden” of de „wolk der getuigen” zooals de Apostel er zelf van zegt.

In de bespreking kwam de vraag op of hiermee nu wel het „zaligmakend geloof” bedoeld kon zijn, immers het leven van Simaon en van Rachab de hoer en van het Israëlietische volk zelf, dat „in het geloof door de Rode Zee is doorgestaan” wijst er op, dat hier iets anders dan het zaligmakend geloof bedoeld moest zijn.

Uit de bespreking kwam toen naar voren, dat er verschillende soorten van geloof zijn, immers men heeft geleerd, dat er naast het zaligmakend geloof ook een historisch geloof, een tijdgeloof en een wondergeloof bestaat. Toen ging men zich er in verdiepen welke soorten van geloof al die menschen, die in het elfde hoofdstuk genoemd worden, wel gehad kunnen hebben. Toen tenslotte iemand de opmerking maakte, dat in de hollandsche vertaling toch stond „door HET geloof”, en dit bepalend lidwoord toch wel op het zaligmakend geloof wees, werd geantwoord dat de engelsche vertaling dit bepalend lidwoord niet heeft, doch alleen maar: „by faith”. Tenslotte werd besloten aan den professor in het grieksch aan het Calvin College te vragen, wat de grondtekst precies zegt, misschien kon dat wat meer licht brengen.

Dit alles geschiedt onder leiding van een predikant die zelf aan Calvin College gestudeerd heeft.

Dit bewijst wel hoe weinig diep de Schriftstudie gaat in Amerika, zelfs onder predikanten. Men heeft geen oog voor het organisch verband, voor de doorgaande lijn van een Bijbelboek, voor een hoofdbedoeling uit een betoog, dat de Schrift geeft. Toen tegen al deze dwaze redeneeringen in de opmerking werd gemaakt, dat de Apostel in hoofdstuk elf bezig is aan den climax van al hetgeen hij daar vóór gezegd heeft en de Heilige Geest als het ware worstelt om het den geloovigen uit de Joden duidelijk te maken, welke de betekenis van den Schaduwendienst is geweest, en hoe de heiligen van het Oude Verbond dit als ziende den Onzienlijken aanvaard en beleden hebben en dat de inhoud van het geloof is: Jezus Christus en er naast dit geloof geen ander geloof zijn kan en heel het elfde hoofdstuk allen zin en betekenis verliest als men dit Schriftuurlijk geloof er uit weg neemt, begreep niemand wat er gezegd werd.

Dit is wel heel droef, want men houdt op die manier geen Heilige Schrift meer over, en blijft de Bijbel een gesloten boek.

Ik wijt dit aan de oppervlakkigheid waarmee men in Amerika met de dingen het geestelijke leven betreffende omspringt.

Er is geen lust tot diepgaand onderzoek en een nalen van de bronnen. Lezen doet men in Amerika niet, men houdt van „society-life”, van het gezelschapsleven en wanneer dit ook maar door middel van de mannenvereeniging bereikt wordt is men er al tevreden mee. Men kijkt u verbaasd aan wanneer men vertelt hoe in Nederland een inleiding tot stand komt en een lid soms twintig minuten of een half uur achtereen aan het woord is om de stof in te leiden en daarbij studie

maakt van handboeken en bijbelcommentaren.

Dat alles is radicaal vreemd aan Amerika.

Ik geloof dat dit alles ook verband houdt met een materialistischen inslag, waardoor het amerikaansche leven zich kenmerkt, en waardoor de abstracte dingen niet meer de plaats krijgen die zij hebben moeten.

Amerika leeft uit de leer van het pragmatisme. „Does it work?” vraagt hij. Is het practisch en heeft het effect? Daarom heeft hij verstand van technische dingen, weet precies hoe een auto in elkaar zit, hij ziet er de nuttigheid van, in het dagelijksche gebruik, maar al wat zweemt naar abstracte geestelijke zaken mist zijn intense belangstelling. Je doet er in de practijk niets mee. Vandaar ook zijn geringe schatting van het intellectuele leven en zijn totaal gemis aan interesse voor alles wat van geen practisch nut voor hem is. Wetenschap kan hij alleen maar gebruiken voor zoover zij dienstig is voor de gezondheid van zijn gezin, zijn vee en zijn land. Kunst gaat hem volstrekt niet aan. Een mooi gedicht weet hij niet te genieten, zin en begrip voor historie heeft hij niet, de ontwikkeling en de politieke tendenzen van andere landen hebben alleen zijn belangstelling voor zoover Amerika er mee te maken kan krijgen en dus hij er persoonlijk belang bij heeft.

„Does it work?” en als het „niet werkt”, d.w.z. wanneer het niet past in het schema van zijn materialistisch denken komt het op de tweede plaats.

Dit wil niet zeggen dat hij aan den dollar vast zit. Hij doet dit in geen geval meer dan de Nederlander vast zit aan zijn gulden. Voor kerk en school heeft hij veel over. Er worden groote bedragen gegeven voor het onderhoud van de scholen. Maar ook hiervan geldt het dan ook: „does it work?” d.w.z., heeft het practisch nut? Het onderwijs is bijnaak. Er wordt meer gedaan aan sport dan aan studie. De leermiddelen zijn bijna alle precies gelijk aan die van de openbare scholen, dezelfde leesboeken, dezelfde geschiedenisboeken en taalboeken. Maar de kinderen blijven in eigen milieu en dat is de hoofdzaak, daar heeft hij vast voor over.

Natuurlijk laat dit pragmatisme niet na ook het kerkelijke- en vereenigingsleven te stempelen. Als Nederlander stuit men er telkens op en vraagt men zich af hoe de Amerikaan in deze geestelijke armoede kan blijven leven. En wat blijft er over wanneer dit pragmatisme zelf eens niet meer beantwoordt aan het: „does it work?” Want ook in het nu nog zoo welvarend Amerika doen zich verschijnselen voor die er op wijzen, dat er problemen zijn, die door geen pragmatisme uit den weg te werken zijn. Het Amerika van vandaag is een ander dan dat van twintig jaar terug, heeft reeds menig Amerikaan mij verzekerd. En het beeld dat het morgen vertoonen zal, zal er nog minder op gelijkjen.

En zal de gereformeerde jeugd dien dag staan kunnen, dan zal het meer geestelijke diepte moeten kennen dan het nu heeft. En de organisaties van de gereformeerde mannen- en vrouwenvereenigingen kunnen hiertoe den weg bakenen, wanneer zij zich werkelijk aan de studie gaan geven en er meer in zien dan een stukje van hun society-bestaan.

v. S.

GRONINGER BRIEVEN

Amice frater,

Wij zetten ons verhaal over den triomf der wereld met haar natuurwetenschap over de kerk nu voort.

Russell wijst er op, dat de vinding van Copernicus nog viel in de zestiende eeuw, in de dagen der groote Reformatie, en toen niet aanstonds groote opschudding verwekte.

De Roomsche kerk bleef tamelijk rustig onder het geval, totdat het concilie van Trente er was geweest.

En de groote reformatoren wezen Copernicus' leer wel af, maar de kerk van Rome beschikte over meer machtsmiddelen dan de nationale reformatiekerken. Dat was een voordeel, zegt Russell, want de kerk keert zich altijd tegen alles wat de menschheid geluk en helderder licht en vooruitgang kan schenken.

Gij ziet, dat hij van de kerk niet veel hebben moet. Luther, dus zegt hij, spotte met den inval van Copernicus, die zelf verklaarde, dat zijn leer niet tegen de Schrift inging, waarin hij later groot gelijk kreeg. Hij droeg zijn eerste werk zelfs op aan den Paus.

Calvin wilde ook van de meening, dat de aarde zou wendelen om haar as, niets weten. Zouden wij de autoriteit van Copernicus, dus zeide hij, zetten boven die der Schrift? In Psalm 93 lezen wij toch: ook is de wereld bevestigd, zij zal niet wankelen.

En het is waar, dat Calvin zich de aarde dacht als een plat vlak.

Wij lezen in zijn Institutie, I.V. 11: „hoe overvloedig heeft niet het gansche volk der wijsgereen zijn domheid en onbetekenendheid in dit opzicht bewezen? Want om nu maar anderen te laten loopen, die nog veel ongerijmder dingen in hun dwaasheid bazelen: Plato, die onder allen de meest godsdienstige en meest bezonnene is, zinkt zelfs in het niet met zijn bewering van een zonden half”.